ԱՐԵՎ

7ՐԴ ՏԱՐԻ — ՀԱՆԴԻՒՍ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ — 11 ՅՈՒՆԻՍ 1863

Թ 203

Ինչ որ Խմբագրութեան և Տնօրէնութեան կը վերաբերի պէտք է ուղղել առ ԱՐՇԱՒԱՄ Դ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ : Մեծ Նոր—Խանի դուռը . Թիւ 2 . ՄԵՂՈՒ ի գրասենեակը : — Ընդհանրական կամ ծրար կը մերժուի :

Օրագիրը ամեն շաբթու երեքշաբթի օրերը կը հրատարակվի :

Գին տարեկան 120 ղուռուշ արծաթ . — վեց ամսեայ 70 . — եռամսեայ 40 . — մէկ Թիւը 4 ղուռուշ . գնաբա երկուած Օրագրոց Ճամբու ծախքը ընդունողին վրայ է . — Ծանուցման տողը 1 ղուռուշ :

ԲԱԺԱՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԿԸՆԴՈՒՆՎԻՆ

Կ . ՊՕԼԻՍ Օրագրոյն գրասենեակը , Մեծ—Նոր — Խանի վերի դուռը Թիւ 2 :

ԶՄԻՒՆԻԱ Տէարց Ա.Ե.Ա.Ք.Ե.Ա.Ն եղբարց վաճառատունը և ԾԱՂԻԿ Ջանդէկեան գրասենեակը : ՏՐԱՊԻԶՈՆ՝ — Խաչատուր տղա Էլմասեանի գրասենեակը : ԹԻՓԻՐՏԱՂ Յարութիւն տղա Պ . Ճամճեան : ՆԻԿՈՄԻԴԻԱ Պ . Հաճի Յակոբ Նազարէթեան

ՄԵԶՈՒԽԵՉԱՅԻՆ ՆՈՐ ԳՈՒԺԵՐԸ

Մէկ քանի ամիսէ հետէ Մեչուխեչային անունն չյիշուիլը չատերուն հետաքրքրութեան առիթ տուած ըլլալով բազմաթիւ անձինք հետզհետէ եկան մեր սենեակին մէջ խառնեցան ու մեծ հետաքրքրութեամբ կը հարցունէին թէ այսչափ տաճն է ուր էր Մեչուխեչան . ինչո՞ւ չլսեր եւ ձեղի չիմացըներ թէ ինչեր կը դործուին կոր Պօլսոյ անկիւնները մէջ . գէթ պիտի լսէ այսպէս երկար , եւ կամ չէ նէ՝ ծերացած է . ու այլ եւս պիտի չլսէ :

Մենք երբ լռին եւ չուարած երեսնին կը նայէինք եւ չէինք դիտեր թէ ինչ պատասխանի տանք , քանդի առանց մեր հրամանին գողն ի դուղը կամացուկ մը մեղմ բաժնուեր գացեր էր . դուցէ թշնամւոյ մը թաղարդին մէջ բռնուած է , ըսելով անցայ էինք իւր վերադարձին . յանկարծ մէյ մ՚ալ նայիս , երկինքին երեսը մթագնեցաւ . գժոխներս եւ հսկայադէմ ամպերը սկսան իրար բաղխուելով չառաչել , գոռալ , փայլատակել եւ չանթել այն աստիճան ահարկու ձայներով , որ սենեակին մէջ բոլոր խառնեալ բազմութիւնը ան ի բերան եղած մահուան դողով բռնուեցաւ եւ անոր փախստատ տալ կը խորհէր , եթէ հնար ըլլար : Մէյ մ՚ալ այն հսկայ ամպերը ճեղքուեցան սոսկալի չառաչիւնով մը , ու արդարեւս Մեչուխեչան անանց եաեւէն յանկարծ երեւան եկաւ . այն աստիճան կատղած եւ կրակ կտրած էր , որ աչքէն , քիթէն եւ բերնէն ծխամած բոցեր ցայտելով եւ ժայթքելով եկաւ մեր առջեւը կայնեցաւ ու [illegible] երեսն ի վեր նայիլ սկսաւ : Որպէս թէ իր ուշանալուն պատճառը հասկցունելու համար նեղսրտի խնդրել կ՚ուզէր : Բացաւ բերանը եւ սկսաւ իր տեսածները կրակի պէս դուրս թափել առ հետեւեալ կերպով :

Աւակէ ելայ , լեռ , ձոր անցնելով Թրակիա , Սրաբիոյ , Պէլգրատ , Փոքր Հայաստան եւ Մեծն Հայաստանի ամեն տահմաններուն մէջի Հայկայ ցրուեալ թոռներուն տեղատալն եւ հարստահարեալ վիճակը տեսնելու . . . :

Մուսայ Հայկայ սերնդեան խորը , վանքերուն եւ եկեղեցեաց հօրը , վանահօրց եւ աղդատեաց բռնաւորներու փորը . գնեցին , գնեցին , նշմարեցի եւ տեսայ հոն ամեն չարութիւն , ապղատեցութիւն եւ վատթար խորհուրդներ նախճատած եւ մխերուած : Գրբերէն ամեն գազաններու մէջ անգութ եւ հարստահարիչ իշխաններ , եւ անխիղճօրէն բռնացող առաջնորդներ ու վանահայրեր : Իշխանք՝ խեղճ ժողովուրդը կը հարստահարեն եւ կը ճնշեն . իսկ հարստահարեալը ի՚պղտկեն եւ կը բողոքեն , բայց լսող եւ օդնող չի կայ : Կարծես՝ ամեն տեղի Հայ բռնաւորը դգացած եւ խմացած են որ Սահմանադրա-

թեան գործադրութիւնը մեծ արգելք մը, կամ վերջին կնիք մը պիտի դնէ իրենց անյապաղ կերպով . . . ուստի այս օրերս կը փութան եւ կ'աճապարեն ժամ յառաջ իրենց պատերուն մէջ՝ ի վառուց մեռեալ գառնութեան թղթերը ամէն գառնակիներուն վրայ թափելով . . . իրենց 40 տարուան կատարելիք վաստիարութիւնները մէկ օրուան մէջ ընել լմնցունել, որպէս զի մեռնին նէ աչքերնին բաց չմնայ, եւ իրենց անկրաւութեան օրերուն կատարուած հաշիւը տալու երես ունենան ;

Եպիսկոպոսի մէջի առաջին եւ վերջին ազդանշաս հեշտասէրը ոչ պաղեն եւ ոչ տաքնալ Գաղղ . . . Ջմիւռնիայի եռապետութիւնը կեռանք առած է նորէն . կը դարձէ՝ ինչ որ ձեռնտակար է Ազգային յառաջադիմութեան . Սեբաստիոյ եւ Կարասունի Հայ ժողովրդեան վիճակները խիստ յուսալի . . . են՝ ի չնորհս ուսումնատուրաց առաջնորդին . . . որ մէկը լսեր . առ այժմ առ ամէնը մէկդի թողլով , միայն Կանչի մէջ իր ուռած ալեխորով եւ պատակիճ մէկ պատերազմը պատմեր, որ մէկէն մտքերս փուչի պէս ապականեցան , եւ ինքզինքս վարդանանց տուրբ

[illegible]

սա տարբերութեամբ, որ հոն քրջն վարդան ընդդէմ Հայաստաց թշնամիներուն տուր չպատճառելով արդասաւորութիւնը կը պաշտպաներ, իսկ հոս վատ վարդան մը . . . ընդդէմ անմեղ եւ աղքատ Հայասեր Հայրիկի մը հրապարակ տալով, անկատարութիւն կը պաշտպանէ : Այն տատիճան ահարկու էր սա պատերազմը, որմէ անվտանգ եւ առանց վէրքի դուրս ելլելը մեծ հրաշք կը համարիմ ինձի ;

Առէք դրիչը ձեռքերնիդ, եւ գրեցէք ինչ որ պիտի պատմեմ հետեւեալ, ու հրատարակեցէք յայտնապէս . որպէս զի տեսնեն ամէն ազգասէր Հայեր եւ փութան օգնել այն ամէն անմեղ անձանց, որ վատերու բռնաւորութեան տակ կը հեծեծեն, արդարութեան համար կը հաչաճուին, կը քարկոծուին . . . մինչեւ ի բանտ եւ ի մահ . . . ; Թողլով առ այժմ ընդդէմ Հայր Խրիմեանի վատակ վարդանի առ տեղւոյն դայլայլամ ձեռնադրութեանց եւ մուտնեութեանց չարայօդ դուցակը . . . միայն սա նամակը հրատարակել բաւական է ճշմարտութեան պաշտպան եղողներուն ;

« Բան չկայ գրելու , բայց միայն ցաւ եւ հեծութիւն եւ վանդ . . . Ձառել պէտք չէ . ցաւեցէք . . . : Երեկ դիշեր երկու գնացած պարտաւոր աւազնորդարանի լուսամուտէն Հայրիկին ուղղելով , բայց Աստուածային Աչքը թողուց զանոնք առանց՝ ի վեր :

Մայիս 22 ին էր , դիշերը ժամը 3 ր նոր անցեր էր , լոյսը միջանկութիւն իջեր՝ ի գրան էր . . . Հայրիկը եւ Աղա անիկ միասին կը խորհէին , կը հակէին , եւ ահա գնացածները դէմ առ դէմ յարձակուեցան . . . Քանի օր է դէնքերով կը պաշտպանուի աւազնորդարան , եւ ատիպատած է Աչքին զօրքեր բերել՝ ի վանքը . . . : Սորա վախճանը հապա . . . Թող լսեն Ազգայինք թէ Աբծիւ ինչպէս կեռանք կը վարէ օձերու եւ կարիճներու մէջ . . . ուրիշ բան չեմ դրեր : .

ՍԵԹԻԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ , ՓՈՓԱՋԵԱՆ Տ· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ , ՔԱՀԱՆԱՅՑՈՒՆ ԺՈՂՈՎ , ԵՒ ՄԵՂՈՒ

Երկար տարիէ՝ ի վեր Հայաստանեայ եւ նաեւ հոգ չէ դանուած երկիրներ կինաձէն եղերը մօտերս Պօլիս դարձած Հայ մը մեծ [illegible] Հայ հիւրընկալ կանանցմէն վրայ . ինչ կը նայիս . քահանան՝ եպիսկոպոս ձեռնադրելը , վարպապետը կաթողիկոս եղեր , ժամկոչը (կէս քահանան) պատրիարքը նստեր , սերաները բեչերը ոսկեր , սեր Սալման խալաթը ծածկեր , սեր Թիրաքին ալտնը կորուսեր ալտահ կը պահայ , սեր Խիկարը խալաթով դեսպինը ծածկեր գլուխը քիւլահ մը դրեր Խընիամուի չոգեներին մէջ մեռտահութիւն կընէ , սեր Աղեքսն ու սեր Մկրտիչ չը լսուած , չը գիտցուած եւ աչխարհի մոլեռանդն օրինակ բլլալու անառակութեան մէջ կը գտնուին , սեր Սիվէկը ժամադիրքին մէջն ծեղչին դործնական կատարելագործութիւնը կ'ընէ , սեր խոզալախը ժողովուրդին « տար մի դպչիք կրակ է ձեզ կ'ներչ » կ'ըսէ . ինչ կը դոչնայ կը ծախէ , սեր Յովակիմը քահանայ եւ հինդ տարուընչութիւնը ամէնուն տարու պատուի մը կը ծախէ 300 զուռուչի եւայլն , եւայլն , եւայլն Աստուածն ալ ուրիշ անդամ ,

Մեր պարտքը այս բարեկարգութեանց վրայ դմայլելով կ'ակսի հարցուփորձ ընել . ով է այս քահանայից բարեկարգութեան հակող մարմինը . ով մտածեց առանց վիճակը

բաւարարել, եւ ոմ յայնոցանէ գլուխ հանել. լ. Նրանց հիներն անպատճառ դիմում են ասի ըանալով չհատակ Մեղուին վրայ կը վազէ։

Մեղուն՝ «եղբայր, առաջ ինչ էին նե հիմայ ալ ան են ի՛ըսէ. մարդը ոտք կը կոխէ թէ քիչ առենուան մէջ չուտ մեծ փոփոխութիւն են կրնր եւ՝ ի հարկէ առանց առաջնորդողներ կան։ Մենք դարձեալ չհաւատացինք ասոր խօսքին, բայց չը կրցանք ալ համոզել զինքը, եւ մարդը իր հաւատքին վրայ հաստատ մնաց։

Անցած օրեր Սկիթեան Յովհաննէս վարդապետին համար անդին ասդին եւել պատկան խօսքեր ըլլալով՝ մարդուն աչքն եբնէ առնուը չ'եբնէ ի՛ըսեն, շատ մարդ ալ եղած բամբասանքին անիրաւաբար հաւատալով զայրանալ սկսան նե՝ Մեղուն ալ արժանապատիւ վարդապետին այդ մասին չանցաւոր չ'ըլլալուն հաւատացող քէչ պիներին մէկին ըլլալով՝ եւս հրապարակաւ հերքեց անոր վրայ եղած ամբաստանութիւնը, ճանչնալ տալով ամենուն թէ այն անձը երեւոյթէմ կը պանտեր նե ալ՝ ինքը բոցած չէ վանքին գանձատունը, ինքը մտած չէ հոն, ինքը չէ Սահակ վարդապետին 2000 ոսկի դրկողը եւ այնչափ չէ, չէ, չէ որ ինքը հոն գանուած առնոր գանձատան բացվելուն ալ սեղմակ չէ։

Այսր ուղղը հաւատայ, չուղղը չհաւատայ։ Ըըհատացողներէն մէկն ալ բուռ ամբաստանութեան փաթաթան Տ. Յովհաննէսն է եղեր. որովհետեւ բողոքոյ Մեղուին դեմ թէ Մեղուն Սկիթեան վարդապետին համար նախատական եւ պատուոյ դպչելիք խօսքեր ըսեր է, մինչդեռ Մեղուն զանի որդաբացնել փորձեր եր . . .։

Շնորհակալ ենք փաթաթան տէր Յովհաննէսէն իր ըրած բողոքին համար. որովհետեւ մեր տարակարծութիւնը փարատեց, մեր միտքը հանգարտեցուց, եւ վերջապէս խնդրանք թէ նոր գլուխ համոզ վերսկսինք. Հայ պարոնին համարմամբ ճշմարիտ եր։ Քահանայից բարեկարգութեանը հակոզ Քահանայական ժողով մը կայ եղեր եւ այս ժողովին առնուազնն ալ կարծենք ինք է եղեր. եւ այս ժողովը դեռ քառատուն օրուան չ'եղած մեծամեծ բարերարութիւններ ըսեր է ազգին։

Իր ըրածներուն լուծմունքը։

«Ազէն ապագայ վէճերին եղէգ մնալէդ (Պատճէնն մէջ այս կողմը կարգադրութիւններ ընդհանական սեռային ուղղվածը հոս թող առնենն) հաշնակցվ եւ Հայերը իրենց Սահմանադրութիւնը չ'ըստանան նե 1862 օգոս. 2էն ի վեր՝ քահանաներուն սխ պահած ու սրդողած ըլլալով քահանաներուն առակ մը չըպիտի տան ձեյի լաւ համոզված ըլլալով՝ երկիցս ազերբագիր մատուցին աղէտչին Խաչուբն (այսինքն անկարգ անկանոն, ըրածը թողածը չըդիտցող) վարչութեան, (հասան վարչութիւն ըսելը արդեօք ասկե ուրիշ նշանակութիւն մը ունի մի՞). ազերբագիր մատուցեր են որ ՝. Պռնեն Սահմանադրութեան ընդունելուն ազդային հնազը խորհուի՝ ի սէր եւ՝ ի խաղաղութիւն ազգիս . այնպիսի առեն մը մատուցեր են այս ազերբագիրը որ ,

— Քերականական սխալներն հաշուելն եւ անհամաձայն խօսքերուն լուծումը ընթերցողներուն կը թողունք. ալ անոնք մի առ մի թուելու եւ քննելու առեն չունինք։ —

Այսպիսի առեն մը, ուր ամեն Հայ անհոգ կեցեր ոչ Սահմանադրութիւն կը վտանգէին եւ ոչ ազգին ապագայ վիճակը կը մտածէին. այնպիսի առեն մը, [illegible] կ'աշխատէին, առանք երկու անգամ մեծ եւ անհնարին աշխատութիւն մը չանեն առեր ազերբագիր մատուցեր են. եւ եկու տէ մի խնդրար, իրենց այս ջանքն ալ ազգային վարչութեան արչանափրութեանը մէջ ուղղը կրնայ գանել եղեր մեչեր։

Երկրորդ՝

Այս օրերս Մեղու անուանով ելած պարբերականին մէջ առաջ եւ նախադասական բաներ որ կարդացինք, ըստ առաջնոյն ազգային վերջերս խմբագրեցին՝ որ այսպէս նախադասական եւ պատուոյ դէմ ընելէ խօսքերուն առաջն առնուած . . . . . ։

— Պատճէն մէջ այս տողերն որ կարդացինք՝ մեր աչքին առջեւ ներկայացաւ Լուսաւիկոս ՃՋ. ի օրուան Ֆրանսիական կղերին պատկերը։ Թագաւորին ազդ. եւ հրամանի կ'ըներ. այս ինչ տեղ այս ինչ անձը այն ինչ դործը ըրեր է, անոր առաջն առնելի՛։

Թագաւորը տեսնելով կը կարծեր գինքը անոր հրամանը տեղը առնելու։ Քահանայական ժողով ըսածն ալ այսօր ճիշդ այն կ'ընէ եւ երկու հոգի կազմած վարչութիւնն ալ Լուսաւիկոսէն առելի կարիճ չէ։ Ֆրանսայի կղերը թագաւորին իրեն համար մեծ եւ չափազանց արտօնութիւններ կը պահանջէր. թագաւորը վախուն չըտալիք չէր կը-

նար ընել, քահանայական ժողովը այսօր ինք դինք վաւերացնել տալ կուզէ՝ այդ վարչութիւնը առանց քննելու առանց վախճանը մտածելու կը յարգէ ղանի։ —

Եղարդ՝

Մինչեւ յարգ, թէ Քրիստոնէութեան առաջին երիտասարդ օրհնդրին եւ թէ անոր հետեւող սրբոցան Հարց կանոնները յօրինուած են ամէն քրիստոնեի գիտութեան համար։ Եկեղեցիին կառավարութեան համար հատուածած օրէնքները եկեղեցիին անդամ ներքին դաղանի չէ, եւ ինչպէս որ Քրիստոս արգիլած չէ մեկուն իր աւետարանը. այսպէս եւ անոր հետեւողները արգիլած չեն իրենց դրուածքները կարդալը եւ ըստ որում քրիստոնեայ՝ իրաւունք ունի քրիստոնէութեան վերաբերեալ ամենայն ինչ դիտնալու։ Սակայն եռքերը մարդիկ գտնըվեցան որ արգիլեցին ժողովուրդին՝ իրենց սեռրոյը իրենց համար սպասուիրածը կարդալ. արդիլեցին ժողովուրդին իրենց Հարցը իրենց եկեղեցիին բնաեկարդութեան համար հատուածած օրէնքները դիտնալ. դուն իրաւունք չունիս ըսին։ Ընկերութիւն մը կազմուեցաւ ծիւռաւոր ամուսնալ եւ անոր իր սպասաւորութեան մեծագոյն մասին համար իրաւունք չտուաւ իր ընկերութիւնը վարող օրէնքները դիտնալու։

Մեր քահանայական ժողովը նոր հաւատք կ'ուսոյցնէ մեզի. վերսկսեալ մեկ քանի մարդոց պէս կ'արդիլէ ժողովուրդին եկեղեցականոց բարեկարդութեան համար հատուածած օրէնքները դիտնալը, «Եւ որովհետեւ այս ժողովը, կ'ըսէ, մեծայ քահանայից ուսնցած 'ի սրբոցան Հարց կանոնաց բարեկարգութեանը հակոտ է, իրաւունք չունի այնարհական մը ասոր օրէնքները խնամոտ. . . . . ։

Շարն ընդ դոյզ։

ՎԱՃԱՌ ՏԵՐ ՅԱՀՈՒԹՈՒՆ
ՅԱՆՅԱՆԴՆ ՈՒ ՊԱՏԻԺԸ։

Մահաւ 590 թուականի մէջ պաղտճանական ծանուցագրի մը կիմանանք որ վանքի Տէր Յակոբեմեան անաբժան էրճանկանը կոստաստղծուածեան ծանր ոճիրը գործեր է եւ հեծանապես ծոգմեմ պատիժ մը սպասեր է անոր։

Բայց յիշեալ ծանուցման մէջ կոստաստղծուածեան ծանր ոճիրին համար այն անաբժան էրճանկանին ինչ պատիժ տրուելը յայտնուած չըլլալն համար՝ ասդ կերեւին նկատմամբ թէ՛ մեր եւ թէ ժողովրդեան հետաքրքրութիւնը արթնցած է գիտնալ թէ արդեօք ի՞նչ պատիժ տրուած է այն անաբժան էրճանկանին...։

Ի դիմաց հետաքրքիր եւ արդարասէր ժողովրդեան կը խնդրենք Մասիսի Սրգոյ Խմբագրէն, որ բարեհաճի մինչեւ պատրիարքարան իջնալու ձանձրութիւնը յանձնառու ըլլալով իմանալ եւ իմացունել Հասարակութեան՝ այնպիսի ոճրապարծէ մը տրուած պատիժին ինչ տեսակ ըլլալը. որպէս զի ժողովուրդը կարենայ լիովին յագենալ թէ ի՞նչ պատիժ կրնայ տրուած ըլլալ կոստաստղծուածեան ծանր ոճիրը գործող անաբժան էրճանկանի մը, որ պատիժը տրուելէն վերջն ալ վերատին փախանայ անուշնով կոչուելը է։ Քանզի կոստաստղծուածեան ծանր ոճիրով բռնուած քահանայի մը ըստ եկեղեցւոյ Հարց կանոնաց, զանի քահանայութենէն լուծելէ ուրիշ ի՞նչ պատիժ կրնայ տրուիլ։

Ուստի վերջապէս կը խնդրուի Մասիսի արդոյ Խմբագրէն, որ յանուն մարդկութեան եւ յանուն կրօնի բարեհաճի իմացունել հետաքրքիր ժողովրդեան։

1863 Զմիւռնիա յունիս 1։

Սրգոյ Խմբագիր–Տիօքէն Մեղու Հանդիսի։

Խնդրեմ, բարեհաճեցէք տեղի մը չնորհելու յետագայ դրութեանս։

Յաւալի կառավարութիւն մը, որ անոյեալ շաբաթ տեղի ունեցաւ, քաղաքիս Հայ հասարակութեան՝ խոտակրութեան նոր առարկայ մի եւս Հայթայթեց մեր Գիր. եւ սրբագործ Սահմանադրական Պօղոս Ե. Թագմազեանին վերաբերեալ ու պատիւը աւելցնելով արդէն դինքը ճանչցողներուն առջեւ։

Այս եղելութիւնը,

Ցեղասպան Սպզպյիններէն յարգի անձ մը Գ. Մ. Լ... անցեալ ամսոյ 29ին չորեքշաբթի դիշեր ոխակ ամուսնանալու օրերդի մը հետ, որն որ հետուէ հետու անոր ազգականն կ'ըլլար։ Գիր. Սահմանադիր քանի մը օրէ ի վեր Քաղաքական ժողովը կազմել նոր Կոստաստղծուածեան դրութեամբ ամէն բարեպատկան դէնք բանեցուց այս ամուսնութեան հանդիսը արդիլելու համար, բայց չյաջողեցաւ. արդ նոյն դիշերը Քաղաքական ժողովին անդամներէն քահանայի մը ընկերակցութեամբ Գ. Մ. Լ...ին տունը կը գրկէ Բռնութեամբ դուռը հանելու համար օտարերկրական

քահանայ մը, որ այն դիչերը հոն բերուած էր պահակի արարողութիւնը կատարելու համար։ Հանդիսականներէ ոմանք Ա.ՊԱՏՆ կողմէ եկած այս անսովոր պատգամաւորայ նըպատակը երբ կիմանան, ճամբայ կուտան անոնց . . . եւ Սալալանեան մեծապատիւ Սօհաննէս աղան, որ Պ· Մ· Ի· . . . ին աղդականն է եւ հոն կը դտնուէր այն ժամուն, կը զարմանայ այս պատգամաւորութիւնը ղրկող մեր Ազգնորդին անիմանալի ընթացքին վրայ։

Հետեւեալ օրը ասիկա լինքնագիր նամակ մը գրելով տեղւոյ կառավարչին՝ պահակող քահանային ձերբակալութիւնը եւ իրեն ղրկուիլը կը խնդրէ։

Ես՝ իմ մասիս ամենեւին չեմ զարմանար այս Ա.ազնորդին ընթացքին վրայ· երեսամեայ սովորութեամբ կազդուրուած բռնամոլ կրօնաւոր մը, որ Ջմիւռնիոյ Ա.ազնորդութեան մենավաճառութիւնը չկորսուելու համար ամեն բան, նաեւ ապերկութիւն ընելէ ետ չկենար, անշուշտ այս պարագայի մէջ աւելի իր կրից՝ քան թէ բանաւորութեան ձայնին ունկնդիր պիտի ըլլար։

Հոգեւոր հովիւ մը՝ իբր ատենդապահ եւ գործադիր եկեղեցական օրինաց՝ անշուշտ պարտաւոր է հսկելու իւր հօտին բարոյական վարմունքը եւ նոյն օրինաց անթերի կատարմանը։ Ա.յս կրօնական ձեռնհասութիւնը անբռնազբաւելի է եւ հակազրութիւնն ալ անհանդուրժելի։ Բայց այս հսկողութիւնը լոկ բարոյական շրջանի մը մէջ ամփոփուած ըլլալով՝ երբ դուրս կ'ելնէ անկէ, իւր սահմանը մնացած կըլլայ, կրօնական ձեռնհասութիւնը բռնազբաւութեան կենդանակից եւ հինչ օրէնք մէջ ապրելուն գիտակից, եւ ազատասէր բանագէտին քննադատութիւնը իւր վրայ կը հրաւիրէ։

Դրական կրօնքի մը վերաբերեալ անհատ մը երբ իւր եկեղեցիին օրինաց եւ կանոնաց կը հակառակի իրաւամբ կամ յանիրաւ, ասոնց դործադիրը՝ օրինաւոր անթոյլատուութեամբ մը անշուշտ կը պատասխանատուի օրինազանցը՝ ի հնազանդութիւն ածելու։ Ջեռնհաս է սակայն թէ ոչ անթոյլատուութիւնը բազմալին բազայական է եւ ան ատեն միայն օրինաւոր է երբ իւր դէնքը ոչ այլ ինչ է, բայց միայն՝ փաստ ; ապացոյց, խրատ, յորդոր, ՝ի վերջոյ անեծք։ Կրօնական այս անթոյլատուութիւնը երբ չկարենալով յաղթել այս դէնքերով՝ քաղաքական իշխանութեան եւ աշխարհականի մը բռնի միջամտութեանը կը դիմէ, կը դադրի օրինաւոր ըլլալէ, իւր բարոյական նշանադիրը կը կորսուէ այն եւ կըլլայ քաղաքական անթոյլտուութիւն, որուն պաշտօնն է բռնանալ մարդկային խղճի վրայ, խիղճը, որ հաւատքի մը ճշմարիտ եւ անմատչելի խորանն է, եւ ուր անհնարին է թափանցել առանց սրբապղծութեան։

Ա.յսպէս ուրեմն տեսակ մը Հայերու առջեւ Ներսէս Շնորհալիի չափ արժէք ունեցող մեր Ս· Ա.ազնորդը մոռնալով իւր սրբազան պարտաւորութիւնը երբ բռնութեամբ ամուսնական հանդէս մը արդիլել եւ տեղական կառավարութեան միջնորդութեամբ յանցաւորը պատժելու կը ջանայ՝ անոր ասոր խղճին վրայ բռնանալ կամելով՝ բռնակալութեան ամենէն սոսկալին եւ ամենէն ատելին՝ ի դործ դրած կըլլայ· այլ սակայն Ս· Լուսաւորչայ եկեղեցին քանի որ միւս եկեղեցիներու առջեւ աղատական ճանչցուած է, ոչ մանք կը զարմանան երկդիմի կրօնաւորի մը անըմբռնելի սկզբանցը վրայ՝ ամենեւին չդիտնալով թէ բռնատիրութիւնը անոր բնութեանը սկզբնական տարրերէն մին է։

Ենթադրենք սակայն թէ մեր Ս· Ա.ազնորդը եկեղեցական օրինաց՝ անաչառ հսկող եւ անողոք դործադիր մ'է, եւ եթէ այս պարագայիս մէջ լոկ իւր պարտաւորութենէ եւ խղճահարութենէ դրդուելով անթոյլատուութեան անլսար օրինակ մը տալու իրաւունք ունենայ, Ջմիւռնիոյ Հայերը դիւրաւոր միամիտներու կարդը դասելով, ան ատեն մենք ալ իրաւունք ունինք հարցնելու թէ՝ ինչու ժամանակաւ ատոր նման առանձին չափ ամուսնութեանց հաւանութիւն տուած է անիկա, ինչո՞ւ Պ· Ն· Զ· . . .նը մի եւ նոյն հեռաւորութեամբ իրեն ազդական դառնալու օրիորդի մը հետ ամուսնանալու համար երբ եկեղեցին եկաւ անիկա, լուսահոգի Տ· Գալուստ Քահանային ապառնալեաց վրայ սոսկալեցուցած լսելու եւ պահակի պարտաւորութեան կատարմանը հաւանութիւն տալու։ Ուրեմն այս անթոյլատուութեան չարժառիթը իւր խղճահարութիւնը չէ, այլ փաստամոլութիւնը։ Ա.ստւածիս այսօր քաղաքական ժողովի՝ այսինքն նոր հաստատութեան անդամներէն քանի մ'անձինք սիրտ ունին Պ· Մ· Ի· . . .ին դէմ եւ իրենց կամքն է որ Ա.ազնորդը արդելատար ամուսնութիւնը։ Ասա կրօնաւորը

թիւնը Սրբինեպիսկոպոսական գահէն վար չի գլորուելու համար։ — եւ այս բոլոր Զմիւռնիայի նախկին սրտագին փափագն է. — ստիպուած է չողոքորթելու բռնութիւնը եւ այսպէս անպակաս ընելու ազգայիններուն այն երկպառակութիւնը, որ անձնատուրած է ի ներքուստ լինչ վարդապետութեան հետեւիլը անյոյս արտաքին բարեփոխութեան վրայ։

Եկաւ ալ ժամանակը, ամէն Զմիւռնիայի Հայ կը պարտաւորի սթափիլ, ուշքերնիլ, իր երեսնամեայ յիշողութիւնը խառնել, տեսնել անցեալը, դպրիլ եւ յանուն լուսաւորութեան, յանուն յառաջադիմութեան, յանուն ճշմարիտ եւ անկարգախ հաւատաւորութեան երթալ հալածել Իզմիրէն սուտ կրօնաւորութիւնը, փառասիրութիւնը, շողոքորթութիւնը, եւ ոսկեպաշտութիւնը։ Ասկէ ի զատ չիք փրկութիւն։

Սուտ Սպասաւորութիւնը յանուն Աղգին երբ կը խլրտի եւ կուզէ ապերախտ հանդիսացուցանել զանիկա այնպիսի անձի մը առջեւ, որուն մտաերը առ ազգն ըրած փառաւոր ծառայութիւնը երախտագիտութեան անվնջելի դրոշմ մը կոխած է ամէն Հայու սրտին մէջ, կը պարտաւորի ամէն Հայ մերժել այն սուտ ազդասիրութիւնը եւ հրապարակաւ խայտառակել զայն . . .։

Այս խնդրոյս առնամն հրատարակել նամակս. վասն զի մեր Աւազնորդին ինչպէս հաւատքը, նոյնպէս զօրութիւնը չէջ է։ Նոյեան տապանն է, սեռակ մը ներածին փառասիրութեանց նեցուկն է, միամիտներու փրկութեան յոյսն է, մէկ խօսքով հոս Իզմիրի մէջ, լուսաւորեալ ըսուած Իզմիրի մէջ արթուն եւ աշխուժ հոգեկուռ հաստատութեան մը մէջ անանց հաւատոյ վէմն է ոնիկա։

Վայ այն տկարին որ այս վէմին կը բախէ . . . ՛՛՛ Մինչեւ մի միայն ծաղիկը համակձակեցաւ նայիլ այս վէմին վրայ, եւ ահա անոր խմբագիրը անմնացուկ կը ճնշուի անոր ծանրութեան ներքեւ։

Յուսանք թէ օր մը մենք եւս այս ճնշումը կրելու կենթակայանանք, բայց հիմա թող ներուի ըլլայ մեզ Պերանժէի հետ ուղղակելու խաւարասէր կրօնաւորայ։

« Աչք դիշերաթռչունք, ուստի՞ էլանէք։

* * *

Մեր հրատարակած « Նկարագիր աղետից Երուսաղէմի, ասլն » մակագրով դրքին վրայօք մինչեւ ցարդ եղած դատաքննութեանց կամ լաւ ևս անտեղի բարբանջմանց եւ յատկապէս Եւրոպէ Հանդիսի միջոցաւ հրատարակուած քննադատական յօդուածին դէմ մեր ընդհանուր պատասխանը։

Շարունակութիւն, տես նախորդ թիւը, 202։

Աւդ՝ իր հրատարակած յօդուածը երեւակայական Եւրոպական միջոցաւ տարեցոյց մ՛իսկ 15 օրը երեւան եկաւ հրատարակութեամբ, որ ինքը 1862. ապրիլ 1 և ապրիլ 16, և մնացեալ 1 թիւերով և Թուականով ապած է. գուցէ իր Թուականը ընդհանուր քրիստոնեից գործածած Թուականէն տարբեր՝ կամ մէկ տարի մը եաքն է, և այսպէս Զամուռճեանին 1862 ըսածը՝ մեր 1863 Թուականը հասկընալու է* . . . Թեպետ և ինքը մեզի համար Բառականի խարդախող անձ մը կը համարէ՝ ակնոցը քթին վրայէն վար ձգած ըլլալով մեր հրատարակած գրքին Թուականները նայած ժամանակը . . .։

Նախ նախանձը, չի տանելով՝ մէկ երկու պարբերութիւններու խմբագիրները ծանծաղախոհ կը կոչէ, մեզի ու մեր գիրքը ազգասիրաբար գովելնուն համար. որմէ մէկին է կրսե Ծաղէկ ըսուածը. բայց մի՛սին անունը

* Եւ այս ալ պիտանի ինչ դիտաւորութեամբ ըլլալը, քանզի իբր թէ հաստատութիւնը խաբելով անանկ մը պիտի ձեւացնէ՝ թէ տարի մը յառաջ. յիշեալ գիրքը դատաքննած է, բայց իր Եւրոպէ չկրնար հանելուն պատճառաւ տարի մը եաքի ձգած կամ տարի մը յառաջ իբր թէ պատահածը ուսած է. թէ եւ ատանկ ալ ըլլարնէ՝ գարձեալ ուխը ամիս միջոց կար գիրքը հրատարակուած Թուականէն մինչեւ 1862 մայիս ամիսն, ուստի դարձեալ չի զօրեր, քանզի չամուռճեանի պէս անձ մը մէկ օրուան մէջ հաղարաւոր խօսք կը դանայ գրելու եւ մէկ կէտին ու խօսքին՝ հազարաւոր ֆանդիներ կը յարուցանէ՝ մի եւ նոյն ժամանակին մէջ. արդեօք ինչպէս կրնայ ըլլալ՝ որ տ ամիս համբերէ. . . ասիկայ ընելու մարդ եթէ կայ նէ, չամուռճեանին համար չէ։ Ըստի կ՛ենթադրենք թէ՝ ինչպէս գրեցեր եմք ալ 20 ամիսէ ի վեր աշխատելով՝ կամ իրեն ուղելովը՝ եւ կամ գրքին մէջը նշանակուած անձանց թելադրութեամբը ու խորհրդովը՝ այսօր առաջարկ մուտ՝ ու սկսաւ իր ծանծաղամտութիւնը յայտնել. . . գուցէ այս գրեցածներս ալ Զիլինկիրեան վարդապետին եւ կամ Ծաղկէ խմբագիրին առնելով դրկինք . . . բայց անոր ալ պատասխանը թիչ մը վարերը կը նաեք. ասլ Աստուծով . . ։

չիտար, որ Մխ-ԵՒան Հանդէսին խմբագիրն է, և յատուկ իր ստորագրութեամբը գրած է, (տես Թիւ 6, Բ. տարի, 1861 Նոյեմբ. 15.) և այս այն անձն է, որ ուղիղ տարի Ս. Ե-ղուսաղէմայ վանուց մէջ վարժապետութիւն ընելով՝ և Զամուռճեանին աւելի տեղեկութիւն ու պիտութիւն ալ ունենալով՝ մեր հրատարակած գրութիւնը ստոյգ և եղելութեանց ականատես ըլլալով վկայելին զատ՝ զմեզ կերպով մըն ալ կը մեղադրէ, որ չուտ մը Ճվմռ-ռո-ԵԼ-ՆԵԸ ալ՝ կամ չԵՒՈ գէռեբ, կամ ՌԵ գէռեՄՈ ալ ՆԷ ԽոգԵՆո-ՌԵԱՄԲ ԾԱԾԼԵԸ ԷՆՈ, և այս ա-սանկ վկայող անձն է՝ Տիգրան Հայրապետ Սահլանեան պատուելի Զմիւռնացին, որն որ Զամուռճեանին և նորա հաւնախոհներին՝ կամ լա՛ւ ևս Երուսաղէմայ Հանգուցեալ Պատրիարքին պատառաքոյծներէն ծանծաղադիտ կը կոչուի այսօր գրքին մէջի պարունակութեանը՝ ճշմարիտ ըլլալը յայտնելով և ականատես վկայ լինելովը . . . բայց զարմանք չէ՛ այս, քանզի ճշմարիտը խօսողին և ճշմարտութեան վկայ կեցողին՝ իբր ԹԷ ճակատագիրն է . . . :

Երկրորդ՝ ոչ ԹԷ միայն իրեն՝ այլ և իրեն նման պատուելիին մէկուն սրտին ալ վիրք է-ղած է, որ մեր գիրքը հետաքրքրութեամբ մը ամէնքը ձեռք ձգելով կարդալնուն՝ և կամ մեզ պ՛աք եղած տեղերը կամ գրանով և կամ ըսած մեծի մասին ձրի բաշխելով՝ տա-րածմանը փոյթ ունեցած ենք . որպէս զի ե-ԹԷ Զամուռճեանին՝ կամ Գ. Տ. Պօղոս-եանի, և կամ Պօլսոյ Մ'յր Եկեղեցւոյ Տէր Գէորգին նման անձանց կեղծ ու պատիր և ոտ ոչ փուտ խօսքերուն հաւատք ընծայե-լով խաբուած են՝ կարգան և տեղեկա-նան Ս. Երուսաղէմի վրայ եղած և Ս.զգիս ուրիշ վիճակներուն մէջ գտնուած ԹԷ՝ նիւ-թական և ԹԷ բարոյական կորուստները ու աղէտքները, և ՚ի փառս Աստուծոյ անոնց գարմանին նային՝ տարաձայնութիւնը վերջը-նելով Ս.զգիս մէջին և Ս.զգիս իրաւունքները պաշտպանեն : Եւ ահա՛ այս էր մեր քուն դի-տաւորութիւնը : Բայց ատով մեզի ծաղր կը-նէ : « Հեղինակը (գրքին) տարածմանը մեծ փոյթ ունի, օրհատուններէն և փողոցներէն կը տեսանին պէս պէս ծախուելէն (նա՛ և բարեւե-լէն . . .) անհիշատակ եղաբը գրքին մէկ հատ մը ձեռքը տալով և գինը ուզելով, որով շատ օրինակներ ծախած է, » կըսէ . և ատով խոր-դախութեամբ մը իրեն նման շահասէր կուզէ ձևացնել զմեզ . ընդ հակառակն մենք ոչ ԹԷ միայն շահ չեմք ըրած , այլ մինչև անգամ ծախքն ալ չեմք հանած . մեր անշահասէր քնաւորութեամբը շատերուն ձրի չնորհելով, ինչպէս և ասկից յառաջ հրատարակած « Սե-բեոսէ պաղատութենէն » ալ ձրի բաշխելով Ս.զ-գիս՝ օրինակը ցոյց տուինք, որմէ երեք օրի-նակ ալ ապերախտութեամբ զմեզ պարսաւող Զամուռճեանին տուինք , բայց ստակ չտա-հանջեցինք . . . կուզինէ՝ ինքը անձամբ գայ մեզի ու անոնց յանդիման յանդուգն ցուցակը ցըցուներեմք . . . : Ա՛սոր համար շա՛տ բան կըը-նայինք զուրցել իրեն՝ այս քնաւորութեանը համար , որ իր ունեցած պակասութիւնը այ-լոց բեռցնել կուզէ . բայց ամօթ կըսեն մէկ բան մը կայ , որն որ կը ցաւինք ըսել ԹԷ ի-րեն ծննդեանը մէջ գոյութիւն չէ՛ ունեցած . . . վատորոշ ինչ ալ որ զուրցենք այս մասին ի-րեն , պարապ է , և ընթերցողաց ալ ձանձ-րութիւն կուտայ . մենք դառնանք այժմ միւս խօսածները քննել :

Երրորդ՝ չար նախանձով մը կը գրգռե-ւելի ու պատկառելի Ս.զգապետանեներնուս մէ-կը , որ իբր ԹԷ ինքը հաւատք չընծայէ՝ մէջի պատմուածներուն՝ գիրքը Իրեն ընծայելնուս համար . և կամ գրքին մէջը նշանակուած ըլ-լալուն համար յիշեալ Պապազաքեան Ա՛նունը , ուրիշները կալ գացած ժամանակին իբր ըս-տոյգ չի համարին մէջի պատմուածները , ևս ասոր ծանօթութիւն մըն ալ աւելցնելով՝ գարձեալ կը շղջքորթէ յիշեալ Ս.զնուականը երևակայելով որ՝ տակաւին իրեն շղջքոր-ԹԱԿԱՆ գրութեանց և խօսիցը ականջ դը-նող կայ . . . և ահա այսքանը հասկըցուներէն ետքը՝ կըսկսի գրքին հրատարակած Թուա-կանին և հրատարակութեանը վրայօք բան-դագուղել՝ (Շարունակելի)

Ա. ՔԼՕՐ ԵՂԲԱՅՐ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԶՈՒԱՐՃԱԼՒ

ԵՒ ԱՌԱՔԵԼԽԱՒՈՒՆ

Ա՛սի գլխաւոր ծառայող գուարճախառն պատմութիւն մըն է , և բան գործ չունեցողները էյլէնթերիզ կրնան :

Կը ծախուի Մարգարեան Պ. Յարութիւ-նի խանութը , և Սեծ նոր խանը Հանդիսից սենեակը . Մահմուտ փաշա Քիւրքճի խանի դիմ Յովհ. Գալաճեանի գրատունը :

Գին 6 ղուրուշ :

Ա ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՏՊԱՐԱՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ ՝ԻՄԱՄ—ԱԱԼԻ ԹԱՆ

Ծո՛ վարպան, Մելքոն, կարապետ, վիշտեցիք սա անիրաւ Աբծիւը ու դիւս արէք. մեր հին վանքին նոր հի՛մ պիտի ձգէ։ Անոր օխտաւիշտասնեակը հոս քարա չանեը։

Է՛յ մահլան, ոլատէ կօռը մահռան. Լահա մալա ո՛ ժը ոռա խառռալ տէ պը մինա։